

مزایا و معایب ماده بیست و یک قانون جدید حمایت خانواده (ازدواج موقت)

فاطمه قادری *

محمد رضا کیخا **

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۲/۲۲

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۱/۱۸

چکیده

خانواده به عنوان مهم‌ترین و با هویت‌ترین نهاد اجتماعی، دارای جایگاه والایی است و به دنبال آن نقش قابل توجهی در سرنوشت افراد و جامعه دارد. در اسلام اگرچه مبنا بر ازدواج دائم است، ولی در مواردی، بنا بر مصالح و ضروریات، ازدواج موقت را نیز می‌پذیرد. اما ازدواج موقت، دستخوش نگاه بدبینانه و منفی‌گرایانه برخی بوده و مقبولیت عام نیافته و از این رو همواره یکی از موضوعات جنجال‌برانگیز می‌باشد. قانون جدید حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ که در راستای اصل ۱۰ قانون اساسی، و مبنی بر ایجاد قوانینی برای تأمین مصالح خانواده می‌باشد، در ماده ۲۱ خود، به ازدواج موقت، اشاره کرده و در مواردی ثبت آن را نه تنها تأیید، بلکه الزامی اعلام کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد این ماده منتقدینی دارد که معایبی چون ایجاد عسر و حرج برای زوجین، گسترش هوسرانی و عدم تمایل به ازدواج دائم را از آثار این ماده می‌دانند. این تحقیق نشان می‌دهد این انتقادات وارد نیست و حتی مزایایی مثل حمایت از حقوق کودکان، نظام‌مند شدن این نوع ازدواج، سلامت جامعه و پیشگیری از برخی اختلافات را در پی دارد.

کلیدواژه‌گان:

ازدواج موقت، ثبت ازدواج، حمایت خانواده، ماده ۲۱، فقه شیعه، حمایت از کودک.

* دانشجوی کارشناسی ارشد؛ دانشگاه سیستان و بلوچستان

ghaderi6985@gmail.com

** دکترای تخصصی؛ استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی-دانشگاه سیستان و بلوچستان

kaykha@hamoon.usb.ac.ir

مقدمه

نظام حقوقی و فقهی اسلامی با طرح تشکیل خانواده و تأسیس نهاد ازدواج در حقیقت به نیاز و خواسته طبیعی انسان پاسخ داده است. در این نظام، پیوند ازدواج تنها در قالب ازدواج دائم پیش-بینی نشده و در شرایطی بنابر برخی مصالح و ضرورت‌ها سازوکار دیگری به‌عنوان ازدواج موقت و مدت‌دار طراحی شده است. در این میان شیوه نخست، فراگیرترین و پذیرفته‌ترین روش در عرف جوامع انسانی شمرده می‌شود و اولویتی قابل توجه در نظام فقهی و دینی اسلام داشته و دارد. اما ازدواج موقت یا متعه در عین مشروعیت دینی به دلیل وجود پاره‌ای خصوصیات باعث شده است تا به این موضوع با حساسیت ویژه‌ای نگاه شود و به‌عنوان یکی از موضوعات چالش‌برانگیز فقهی، حقوقی و اجتماعی همواره چندوچون آن مورد بحث و جدال صاحب‌نظران بوده است.^۱ با توجه به اینکه بخش زیادی از پرونده‌های مطروحه در دادگاه‌ها را دعاوی خانوادگی تشکیل می‌دهد و از طرف دیگر تدوین‌کنندگان لایحه جدید حمایت از خانواده مدعی هستند که به‌موجب این لایحه نواقص و خلأهای موجود در قوانین خانواده برطرف شده است لذا ضروری به نظر می‌رسد که به بررسی و نقد قانون حمایت از خانواده خصوصاً ماده ۲۱ این قانون که مورد بحث ماست، پرداخته شود، و از این رهگذر قانون‌گذاران کشور را در تدوین قانونی جامع و مفید مدد نماییم. تا از گسترش روزافزون اختلافات خانوادگی و شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی ممانعت به عمل آید. لایحه جدید حمایت از خانواده پس از تصویب در هیئت دولت و تقدیم به مجلس شورای اسلامی با واکنش شدید و فراوانی از سوی گروه‌های اجتماعی، حقوق‌دانان و خصوصاً تشکل‌های بانوان مواجه شده است. به‌ویژه ماده ۲۱ آن، موضوعی است که توجه بخش عظیمی از افکار عمومی را به خود معطوف نموده است.^۲ هدف از انتخاب این موضوع نیز بررسی مزایا و معایب همین ماده است و با توجه به اینکه ازدواج موقت امری انکارناپذیر در جامعه است، مقاله پیش رو در نظر دارد تا بحث‌های چالش‌برانگیز ماده ۲۱ قانون جدید حمایت از خانواده که در خصوص ازدواج موقت به‌تازگی تصویب شده، را مورد بررسی قرار دهد، و به این سؤالات پاسخ

۱. شریفی، حسن، *ازدواج موقت و چالش‌ها* (۱۳۸۵)، قم: موسسه بوستان کتاب، ص ۷-۸.

۲. متدین طوسی، احمد، *بررسی و نقد لایحه جدید حمایت خانواده*، [بی تا]، ص ۴.

دهد که، اولاً) قانون جدید حمایت از خانواده در مقایسه با قوانین قبلی در خصوص عقد موقت چه تغییراتی داشته است؟ ثانیاً) قانون جدید چه مزیت‌هایی نسبت به قوانین قبلی دارد؟ ثالثاً) معایب این قانون کدامند؟

۱. پیشینه تحقیق

در طی سال‌های اخیر پژوهش‌هایی در این زمینه توسط محققین صورت گرفته است که برخی از آنان عبارت است از:

۱. قباد نادری، مقاله‌ای با عنوان " ازدواج موقت و اخلال در ارکان آن در فقه و حقوق موضوعه" (۱۳۹۳). در خصوص مشروعیت اصل ازدواج موقت بحث نموده است و یافته‌های آن بیان می‌کند که ازدواج موقت، در قانون مدنی ایران پذیرفته شده و از احکام اختصاصی فقه شیعه می‌باشد. همچنین به بیان تشابهات و تمایزات این ازدواج با ازدواج دائم پرداخته است و اینکه دو رکن مهر و مدت از ارکان این ازدواج است و حتماً باید در صیغه عقد ذکر شوند.

۱۶. مهدی اسدی، در پایان‌نامه خود با موضوع " بررسی تطبیقی ازدواج موقت در فقه و حقوق اسلامی" (۱۳۸۹). به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان ازدواج دائم و موقت پرداخته است. همچنین به مطالعه ادله موافقین و مخالفین مشروعیت ازدواج موقت، بررسی نسخ و تحریم آن و جایگاه متعه در میان فرق اسلامی، اهداف تشریح متعه و آثار اجتماعی آن و سپس موانع رواج متعه و لزوم فرهنگ‌سازی در این زمینه را مورد تأکید قرار داده است.

۱۷. ستار جوزی، در پایان‌نامه خود با موضوع " ازدواج موقت در فقه امامیه" (۱۳۸۹). در خصوص تنها اختلاف موجود در زمینه مشروعیت ازدواج موقت، که نسخ و یا عدم نسخ آن است، بحث نموده است و در این تحقیق سعی نموده با توجه به آیات و روایات و استدلال‌های منطقی، عدم نسخ ازدواج موقت و نیاز اجتماع به وجود چنین ازدواجی را اثبات کند.

۱۸. معصومه پریشی، در پایان‌نامه خود با موضوع " بررسی زمینه‌ها و پیامدهای ازدواج موقت برای زنان" (۱۳۸۷)، در پژوهش خود به شناخت زمینه‌ها و پیامدهای ازدواج موقت

و همچنین به بررسی کیفی و میدانی، زمینه‌های زندگی (مذهب، کلیشه و...) زنانی که سابقه ازدواج موقت را دارند، پرداخته است و چنین نتیجه‌گیری نموده است که: دلایل ازدواج موقت زنان شامل ۱- نیاز مالی و اقتصادی ۲- نیاز عاطفی و جنسی ۳- ترکیبی از نیازهای اقتصادی، عاطفی و جنسی ۴- نیاز به حمایت اجتماعی است.

۱۹. فریبا فلاح زاده، در پایان‌نامه خود با موضوع "بررسی نکاح موقت در فقه امامیه و تطبیق با دیگر مذاهب" (۱۳۷۷). در خصوص تفاوت ازدواج دائم و موقت و ادله موافقین و مخالفین آن بحث نموده و بیان نموده است که گروهی، به علت وجود سوء استفاده‌ها، مخالف این ازدواج هستند و باید این ازدواج طرد گردد. درحالی که موافقین این ازدواج بر این باورند، که این نوع ازدواج، برای کسانی که امکانات ازدواج دائم را ندارند، می‌تواند راه مناسبی برای کنترل غرایز باشد. همچنین موانعی که بر سر راه این ازدواج وجود دارد، را بررسی نموده است.

اما در این پژوهش در خصوص مزایا و معایب ماده ۲۱ قانون جدید حمایت خانواده بحث نموده‌ایم که تصویب این ماده دارای چه آثار مثبت و یا منفی می‌تواند باشد. بنابراین هیچ‌کدام از پژوهش‌ها به این امر نپرداخته است و با توجه به بررسی‌های انجام شده در سایت‌های اینترنتی و سایر منابع، باوجود کثرت مقالات در زمینه ازدواج مجدد دائم، موقت و مهریه، تحقیق منسجمی در خصوص ماده ۲۱ که درباره ازدواج موقت است صورت نگرفته است.

۲. مفهوم شناسی واژه متعه

۲.۱. معنای لغوی متعه

در خصوص معنای لغوی متعه، آمده است: متعه از ماده "متع" است که در لغت به معنای آن چیزی است که از آن بهره‌مندی شده است^۱ و انتفاع قلیل و موقت برده می‌شود.^۲ در مفردات راغب آمده است: "متع آن است که مرد زنی را به مهریه و مال مشخصی که به او می‌دهد برای

۱. ابن منظور، محمدبن مکرّم، لسان العرب (۱۴۱۴ هـ)، بیروت، دارصار، ج ۸، ص ۲۳۹.

۲. قرشی، علی اکبر، قاموس القرآن (۱۳۷۱)، ج ۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

مدت مشخص و معلوم به عقد خود درمی آورد و پس از پایان مدت بدون طلاق از یکدیگر جدا می شوند^۱.

۲.۲. معنای اصطلاحی متعه

"متعه نساء" یا "ازدواج موقت" آن است که زن شخصاً یا به وسیله وکیل خویش خود را برای مدتی معلوم با مهریه تعیین شده به ازدواج مردی درآورد، که مانع شرعی ازدواج را نداشته باشد، مانع شرعی مانند: خویشاوندی نسبی، سببی، شیریه، عده یا شوهر داشتن^۲. بنابراین متعه عقدی است که به سبب آن رابطه زوجیت تا مدت مشخصی در مقابل مهریه ای معین صورت می گیرد^۳. شرایطی را که اسلام برای این ازدواج در نظر گرفته است، بسیار آسان می باشد، از جمله اینکه، نیازی به شاهد نبوده و طلاق در کار نیست و به محض پایان یافتن مدت توافق شده بین طرفین، خودبه خود از هم جدا می شوند^۴.

۳. وضعیت ازدواج موقت در ایران

شهید مطهری معتقدند ازدواج موقت از قوانین مترقی اسلام از نگاه مذهب جعفری است. البته تفاوت هایی میان ازدواج دائم و موقت وجود دارد از جمله اینکه ازدواج موقت دارای محدودیت نیست و نسبت به ازدواج دائم، طرفین دارای آزادی های بیشتری می باشند. از جمله همین موقت بودن که نمونه ای از آزادی اراده طرفین در این نوع ازدواج است.^۵ بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۶۹ ش با مطرح شدن ازدواج موقت در خطبه های نماز جمعه توسط آقای هاشمی رفسنجانی این موضوع در مطبوعات و محافل اجتماعی مطرح گردید. در آن زمان، مسؤولان از این پیشنهاد حمایت کردند و درخواست نمودند که مجلس برای آن، طرحی مصوب کند تا قانون مدونی در این زمینه باشد. علی مشکینی از زمره اولین کسانی بود که از سخنان رئیس جمهور وقت حمایت نمود. گرچه در این زمینه، قانونی از مجلس نگذشت، اما پس از آن یک جریان فکری در جامعه به

۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *المفردات فی غریب القرآن* (۱۴۰۸)، دفتر نشر کتاب، ص ۷۵۸.

۲. عسکری، مرتضی، *ازدواج موقت در اسلام* (۱۳۷۷)، تهران: مجمع علماء اسلامی، ص ۱۳.

۳. فکیکی، توفیق، *المتعه و اثرها فی الاصلاح الاجتماعی* (۱۴۱۳)، بیروت: الاضواء، ص ۹.

۴. ر.ک. الروضه البهیة فی الشرح المعه الدمشقیه شهید ثانی، ج ۵، ص ۲۴۵.

۵. ر.ک. نظام حقوق زن در اسلام، شهید مطهری، ص ۴۸.

وجود آمد و هنوز این مسئله از مسائل چالشی جامعه محسوب می‌شود.^۱ در ماده ۱۰۷۵ قانون مدنی ایران آمده است: «نکاح وقتی منقطع است که برای مدت معینی واقع شده باشد». علاوه بر آن واژه "نکاح" در ماده ۳۱ قانون ثبت اسناد و ماده ۱ قانون ازدواج به صورت مطلق بیان شده که بیانگر این است که ازدواج اعم از دائم و موقت باید به ثبت برسد. اما اولین قانونی که به طور خاص به نهاد خانواده پرداخته است، در سال ۱۳۴۶ با عنوان "قانون حمایت خانواده" به تصویب رسید. در سال ۱۳۵۳، در زمینه اصلاح قانون مصوب ۱۳۴۶، مجلس لایحه‌ای را مطرح نمود. لذا قانون مصوب ۱۳۵۳ با همان عنوان، جایگزین قانون قبل گردید. اما بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، به دلیل وجود مغایرت و مباحثات‌های شرعی، تعدادی از مواد این قانون لغو شد. و در نهایت در سال ۱۳۸۶ لایحه حمایت از خانواده، از سوی رئیس قوه قضائیه به مجلس ارائه گردید، که سرانجام در سال ۱۳۹۱، با ماده ۵۸ به تصویب نهایی رسید. ماده ۲۱ این قانون به ازدواج موقت پرداخته است، که البته خالی از اشکال نیست و به بحث پیرامون آن خواهیم پرداخت.

۴. نوآوری قانون جدید حمایت خانواده مصوب ۹۱ در خصوص ازدواج موقت

در قانون سال ۱۳۵۳ در خصوص ازدواج موقت بحثی صورت نگرفته بود. اما در لایحه‌ای که در سال ۱۳۸۶ برای قانون حمایت خانواده تنظیم شد در تبصره‌ای به ازدواج موقت اشاره‌ای شده بود. در ماده ۲۲ این قانون این گونه آمده که: «ثبت عقد نکاح دائم، فسخ و انفساخ آن، طلاق، رجوع و اعلام بطلان نکاح و طلاق الزامی است.

تبصره: ثبت نکاح موقت تابع آیین‌نامه‌ای که به تصویب وزیر دادگستری می‌رسد.» بنابراین می‌توان گفت که ثبت ازدواج دائم در این قانون مستقلاً در ماده‌ای ذکر شده بود، در حالی که ازدواج موقت به عنوان تبصره در این ماده آمده، و در ماده‌ای به طور مستقل ذکر نشده است. علاوه بر این، آن را تابع آیین‌نامه قرار داده و در خصوص ثبت آن هم الزامی عنوان نشده است. اما در قانون جدید حمایت خانواده (مصوب ۹۱)، در مورد ثبت نکاح موقت، به سه مورد اشاره شده است که لازم است این نوع نکاح ثبت شود: اول زوجه باردار شود، دوم طرفین

۱. کریمی، شیوا، جایگاه نکاح منقطع در فقه شیعه و امکان و موانع ترویج آن در جامعه ایرانی (۱۳۸۷)، فصلنامه بانوان شیعه، شماره ۱۶.

توافق کنند، سوم ضمن شرط عقد. قوانین قبلی، الزامی در اینکه نکاح موقت به ثبت برسد ایجاد نکرده بود، درحالی که در این قانون، به این نوع ازدواج اهمیت بیشتری داده شد و ماده‌ای به‌طور مستقل، برایش در نظر گرفته شده است و علاوه بر آن صراحتاً از ثبت آن نیز سخن گفته و در سه مورد مذکور، ثبت آن را الزامی نموده است؛ بنابراین در این خصوص تغییراتی نسبت به قوانین و مقررات قدیم اتفاق افتاده است.

۵. مزایا و معایب ماده ۲۱ قانون جدید حمایت از خانواده

متن این ماده مقرر می‌دارد: «نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در جهت محوریت و استواری روابط خانوادگی، نکاح دائم را که مبنای تشکیل خانواده است مورد حمایت قرار می‌دهد. نکاح موقت نیز تابع موازین شرعی و مقررات قانون مدنی است و ثبت آن در موارد زیر الزامی است: ۱ - باردارشدن زوجه ۲ - توافق طرفین ۳ - شرط ضمن عقد»

۵.۱. مزایای ماده

۵.۱.۱. حمایت از حقوق کودکان و کاهش افراد بی‌سرپرست

ممکن است اشکال گرفته شود که ازدواج موقت، همانند ازدواج دائم دوام ندارد، بنابراین مامن امنی برای کودکان حاصل از این ازدواج، نخواهد بود. چراکه این فرزندان در آینده بی‌سرپرست و محروم از حمایت‌های پدر و مادر خود خواهند بود. در پاسخ باید گفت که یکی از تفاوت‌های ازدواج دائم و موقت در تولید نسل است. در ازدواج دائم هیچ یک از طرفین نمی‌توانند از زیر بار تناسل، بدون رضایت دیگری شانه خالی کنند درحالی که در ازدواج موقت این گونه نیست و هر دو طرف آزادند. به فرض اگر از این ازدواج فرزندی حاصل شود، از نظر عاطفه طبیعی تفاوتی میان فرزند ازدواج دائم و موقت نخواهد بود.^۱ قبل از تصویب این قانون، اثبات نسب فرزندان حاصل از ازدواج موقت ثبت نشده، بسیار مشکل، و در پاره‌ای موارد غیر ممکن بود. چراکه نداشتن شناسنامه و ترک خانواده توسط پدر، منجر به بی‌هویتی این فرزندان و در نتیجه باعث تضییع برخی حقوق آن‌ها، از جمله ارث می‌شد. بنابراین با توجه به وجود چنین مشکلاتی، در قانون جدید تأکید شده است که اگر بارداری صورت گیرد، طرفین ملزم به ثبت ازدواج موقت خود

۱. رک. نظام حقوق زن در اسلام، شهید مطهری ص ۶۹

هستند. به علاوه در فقه و حقوق اسلامی فرزندان حاصل از روابط نامشروع به هیچ کدوم از پدر و مادر وابسته نیستند، در حالی که فرزندان حاصل از ازدواج موقت در مقایسه با فرزندان ازدواج دائم از نظر حقوق اجتماعی، میراث و... کوچک‌ترین تفاوتی ندارند. بنابراین شروط مذکور در این ماده باعث شده که حقوق کودکان در ازدواج موقت بیش از پیش مورد حمایت قرار گیرد؛ زیرا بدو و قبل از تولد، پدر شرعی او به دور از هر ابهامی شناسایی و برای زوجین در نکاح موقت سند زوجیت ازدواج موقت صادر می‌شود^۱ و عقلاً می‌توان حکم کرد که با ثبت چنین ازدواجی به طریق اولی باعث حمایت بیشتر از کودکان و کاهش افراد بی‌سرپرست خواهد شد.

۵.۱.۲. نظام‌مند شدن ازدواج موقت

شهید مطهری (ره) می‌فرماید: ازدواج موقت از آن جهت تشریح شده است که ازدواج دائم به تنهایی قادر نبوده است در همه شرایط، احتیاجات بشر را رفع کند و انحصار به ازدواج دائم مستلزم این بوده است که افراد یا به رهبانیت موقت مکلف گردند یا در ورطه کمونیسیم جنسی غرق شوند. بدیهی است که هیچ پسر یا دختری آنجا که برایش زمینه زناشویی دائمی فراهم است، خود را به یک امر موقتی سرگرم نمی‌کند.^۲ از طرف دیگر در روایات متعددی آمده است: «مَنْ وَضَعَ نَفْسَهُ مَوَاضِعَ التَّهْمَةِ فَلَا يُلُومَنَّ مَنْ أَسَاءَ بِهِ الظَّنَّ وَقَالَ ع مَنْ دَخَلَ مَدَاخِلَ السُّوءِ أَتَّهَمَ»^۳. همواره سفارش شده است که خود را در معرض بدگمانی و سوءظن قرار ندهید. ازدواج موقت باینکه کاری شرعی و قانونی است، ولی زوجین با رعایت نکردن اصول و ضوابط آن، ممکن است باعث سوءتفاهم‌ها و اتهاماتی نسبت به خود شوند. اما با ثبت آن، از هر نوع تهمت و سوءظن جلوگیری خواهد شد. بنابراین یکی از ویژگی‌های مثبت این ماده، ثبت نکاح موقت است که به تبع آن هر نوع شبهه و سوءظن و همچنین مشکلاتی نظیر انکار زوجیت و نسب را درباره اشخاص به حداقل می‌رسد و این خود موجب حفظ نظم در جامعه خواهد شد. لذا این ماده، نه تنها موجب افزایش ازدواج موقت نیست، بلکه گامی مؤثر جهت نظام‌مندی آن خواهد بود.

۱. پایگاه تحلیلی خبری خانواده و زنان، ۱۳۹۲.

۲. مطهری، ۱۳۸۲، ص ۴۸.

۳. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار (۱۴۰۴)، بیروت: موسسه الوفا، ص ۹۱.

۵.۱.۳. الزام ثبت ازدواج موقت با شروط ضمن عقد

شرط ضمن عقد، همان الزام و التزام است، اساساً شرط در این معنی به تعهدی گفته می‌شود که در ضمن عقد گذاشته شود، به نحوی که یکی از متعاقدین انجام کار یا نتیجه عقد دیگر، یا وصف خاصی را از طرف مقابل می‌خواهد و او آن را می‌پذیرد^۱. بنابراین می‌توان گفت که، شرط تعهدی است که ضمن تعهد دیگر درج می‌گردد، و در اثر این امر رابطه بین آن دو تعهد پیدا می‌شود که شرط صورت تبعی به خود می‌گیرد و از جهت معنی، مورد یا جزء مورد معامله اصلی می‌شود^۲. شروط صحت شرط ضمن عقد، در کتاب مکاسب، عبارتند از:

۱- مقدور باشد. ۲- فی نفسه جایز باشد. ۳- دارای منفعت عقلایی باشد. ۴- مخالف کتاب و سنت نباشد. ۵- منافی مقتضای عقد نباشد. ۶- مجهول نباشد. ۷- مستلزم محال نباشد. ۸- در ضمن عقد بیان شده باشد^۳. همچنین جناب محقق داماد هم در کتاب قواعد فقه خود، به برخی از این شروط اشاره می‌نمایند، و شرط "تنجز" را نیز اضافه نموده‌اند^۴.

۶. اقسام شرط ضمن عقد نکاح:

۶.۱. شرطی که باطل و مبطل عقد است:

ماده ۲۳۳ قانون مدنی در این خصوص بیان می‌دارد: شروط مفصله ذیل باطل و موجب بطلان عقد است ۱- شرط خلاف مقتضای عقد ۲- شرط مجهولی که جهل به آن موجب جهل به عوضین شود. شروط خلاف «مقتضای ذات عقد» باطل است. منظور از خلاف مقتضای ذات این است که با طبیعت و ذات آن قرارداد [در اینجا ازدواج] منافات داشته باشد. برای مثال این که شرط شود دو طرف ازدواج همسر یکدیگر نباشند با طبیعت ازدواج در تضاد است و در صورتی که چنین شرطی در ازدواج گذاشته شود به این معناست که اصلاً منظور دو طرف ازدواج نبوده و

۱. میر شمسی، فاطمه، شروط ضمن عقد نکاح بررسی و مقارنه مواردی از آن در فقه امامیه و اهل سنت

(۱۳۸۷)، پژوهش‌نامه فقه و حقوق اسلامی، شماره اول. ص ۱۶۳.

۲. امامی، حسن، حقوق مدنی (۱۳۴۰)، تهران، کتاب‌فروشی اسلامییه. ص ۲۷۲.

۳. انصاری، مرتضی، مکاسب [بی تا]، نشر تراث الشیخ الاعظم، ص ۱۵.

۴. رک. قواعد فقه، محقق داماد، ج ۲، ص ۶۷.

توافقی بر ازدواج بین آنها صورت نگرفته است. پس هم شرط و هم خود عقد ازدواج باطل می‌شود.^۱

۶.۲. شرطی که باطل است اما مبطل عقد نیست:

ماده ۲۳۲ قانون مدنی بیان می‌دارد: شروط مفصله زیر باطل است ولی مفسد عقد نیست: ۱- شرطی که انجام آن غیر مقدور باشد ۲- شرطی که در آن نفع و فایده نباشد ۳- شرطی که نامشروع باشد. امام خمینی (ره) در کتاب تحریر الوسیله می‌فرماید: اگر در عقد نکاح شرط غیر مشروع نماید مثل اینکه زن شرط کند که مرد مانع خروج او از منزل نشود و هر زمانی خواست و هر کجا خواست برود یا اینکه شرط کند که حق مضاجعت و همخوابی هوو را رعایت نکند، در چنین مواردی شرط باطل است و عقد و مهر صحیح.^۲

شرط صحیح: ماده ۲۳۴ - شرط بر سه قسم است: ۱- شرط صفت ۲- شرط نتیجه ۳- شرط فعل اثباتاً یا نفیاً.

شرط صفت عبارت است از شرط راجعه به کیفیت یا کمیت مورد معامله شرط نتیجه آن است که تحقق امری در خارج شرط شود.

شرط فعل آن است که اقدام یا عدم اقدام به فعلی بر یکی از متعاملین یا بر شخص خارجی شرط شود. به عبارت دیگر شرط صحیح شرطی است که عدم آن موجب حق خیار برای مشروط له می‌شود. جایز است که در ضمن عقد هر شرط جایزی را شرط کند و بر مشروط له، وفا آن شرط لازم است. اگر شرط کند که صفتی در زوجه باشد مثل باکره بودن یا شیعه بودن، بعد خلاف آن ظاهر شود، در چنین جایی شرط کننده خیار دارد و می‌تواند از آن استفاده کند.^۳

بنابراین، به علت صحت شروطی که در ضمن عقد آورده می‌شود و مستلزم ترک واجب یا انجام حرام نمی‌شوند، لذا شرط ثبت ازدواج موقت، در ضمن عقد نیز شامل فعل حرام و ترک واجب نیست، بنابراین هر یک از زن و مرد می‌توانند، در ضمن عقد نکاح شرط ثبت آن را داشته باشند.

۱. حسین صفائی و اسدالله امامی. *مختصر حقوق خانواده*. تهران: نشر میزان، هشتم، بهار ۸۴، ص ۶۰.

۲. خمینی، روح الله، *تحریر الوسیله* [بی تا]، مطبعه الاداب فی النجف الاشرف.

۳. همان جا.

۶.۲.۱. سلامت جامعه

خداوند متعال در وجود انسان غرایزی را به ودیعت نهاده که پاسخ صحیح به آن‌ها سعادت آدمی را تأمین می‌کند. یکی از این غرایز، غریزه جنسی است که موجب ادامه نسل آدمی و تکثیر افراد انسان می‌شود. بی تردید اگر به این غریزه از راه صحیح پاسخ داده شود سعادت جامعه تأمین می‌شود و اگر از راه انحراف باشد، هلاکت و بدبختی افراد و جامعه را در پی خواهد داشت.^۱ در مقابل در عصر کنونی، به علت تهاجم فرهنگی از طریق رسانه‌ها و ابزارهای فساد انگیزی چون ماهواره، اینترنت و... ازدواج موقت می‌تواند راهکاری برای مقابله با چنین تهاجماتی باشد. همان‌گونه که امام علی (ع) می‌فرماید: اگر عُمَر متعه را حرام نمی‌کرد کسی جز آدم شقی زنا نمی‌کرد.^۲ باینکه غایت اصلی اسلام از تشریح ازدواج، بقای نسل است، اما ارضای غریزه جنسی و حصول آرامش درونی، نیز همواره مورد توجه شارع بوده است. در اسلام برای حل صحیح مشکل جنسی، راه ازدواج و همسرگزینی، پیشنهاد شده است، که می‌تواند به‌صورت دائمی یا موقت باشد. ازدواج دائم، مسئولیت و تکلیف بیشتری برای زوجین به خصوص، مرد ایجاد می‌کند، که پاره‌ای از آن برخاسته از ماهیت و حقیقت ازدواج دائم است که جنبه شرعی دارد و پاره‌ای از تکالیف نیز متأثر از یک سری آداب و رسوم و تجملات و توقعات زاید و غیرضروری است، مانند مراسم سنگین عقد و عروسی، مهریه‌های سنگین، جهیزیه مفصل، توقع منزل جدا و مستقل و... . مزایای ازدواج موقت برای افرادی که نیاز جنسی دارند و از لحاظ امکانات اقتصادی یا هر جهت دیگر امکان ازدواج دائم و تشکیل خانواده را ندارند، می‌توانند از ازدواج موقت استفاده نمایند. آن‌ها با ازدواج موقت می‌توانند خود را از ارتکاب به گناه و عوارض سوء سرکوب کردن غریزه جنسی، نجات دهند و اساساً ازدواج موقت برای جلوگیری از فحشا و فساد در جامعه تشریح شده است. ضرورت ازدواج موقت امروزه بیش از هر زمان دیگر احساس می‌شود.^۳

۱. مشایخی، قدرت ا...، *خانواده از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی* (۱۳۸۷)، تهران: انتشارات سمت، ص ۱۵۵.

۲. امینی نجفی، عبدالحسین، *الغدیر* (۱۳۵۷)، تهران، کتابخانه بزرگ اسلامی، ص ۲۰۶.

۳. امینی، ابراهیم، *انتخاب همسر* (۱۳۶۹)، سازمان تبلیغات اسلامی.

۶.۳. ایرادات وارد بر ماده

باینکه در قانون مدنی، ازدواج موقت یا نکاح منقطع ذکر شده است اما در طول تاریخ، نگاه منفی زنان و مردان، به ازدواج موقت، موجب شده است که مورد پذیرش و مقبولیت آنان قرار نگیرد و اگر هم چنین ازدواجی انجام شود، از اقرار به آن ترس و ابا داشتند در نتیجه همواره به صورت مخفیانه و پنهانی انجام می‌شد. بنابراین با این شرایط هر اقدامی برای به رسمیت بخشیدن آن، مورد ارزیابی مثبت قرار نخواهد گرفت، به همین جهت ممکن است ایرادهایی به این ماده گرفته شود که مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۶.۳.۱. از هم پاشیدن خانواده‌ها

ممکن است که گفته شود این قانون نه تنها منفی ندارد، بلکه گاه زیان‌هایی جبران‌ناپذیر را هم در پی خواهد داشت از جمله فروپاشی بنیان خانواده و همچنین از بین رفتن اعتماد میان زوجین می‌شود و به دنبال آن مشکلات عدیده‌ای را برای این فرزندان، همانند فرزندان طلاق به وجود خواهد آورد و باز خورد منفی آن متوجه جامعه نیز خواهد شد. از طرف دیگر با توجه به تاکید اسلام بر حفظ پایداری و قداست خانواده، ازدواج موقت مردانی که همسر دائم دارند، صحیح نخواهد بود، زیرا در صورت آگاهی همسر دائم از این ازدواج، پایه‌های کانون گرم خانواده آن‌ها متزلزل خواهد شد. اما در پاسخ باید گفت: برای حل مشکلات و نیازهای جنسی، ازدواج دائم به تنهایی پاسخگو نخواهد بود. بنابراین دو راه در مقابل ما وجود دارد یا باید «فحشا» را مجاز بدانیم و یا اینکه ازدواج موقت را بپذیریم. بدیهی است که ازدواج موقت بهترین راهکار می‌باشد چراکه نه شرایط سخت و سنگین ازدواج دائم، از قبیل اشتغال و تمکن مالی را دارد و نه آثار سوء و زیان‌بار فحشا را. علاوه بر آن ازدواج موقت راهکاری جهت مقابله با عمل سوء زنا در جامعه و همچنین آسان‌ترین و بهترین راه برای ارضای نیازهای جنسی در چارچوب شرع، نکاح موقت خواهد بود. در واقع این ازدواج بیشتر درصدد تحکیم بنیان خانواده، به‌ویژه حمایت از زنان و کودکان است. چراکه با ثبت آن جلوی سوءاستفاده از آنان گرفته می‌شود. بنابراین حکم ازدواج موقت نه تنها پایه‌های زندگی را متزلزل نمی‌کند بلکه خدمتی بزرگ به سالم ماندن جامعه است.

۶.۳.۲. ازدواج موقت، روسپیگری و زنا

دشمنان با نگاه کینه توزانه و حسدورزانه مانند یک هوو به هووی دیگر به این مسئله نگاه کرده و در نتیجه محاسن آن را به صورت عیب تصویر نموده‌اند. تا جایی که گستاخی بعضی از نویسندگان معاصر به جایی رسیده است که متعه را به زنا ملحق کرده‌اند.^۱ در اینجا ممکن است اشکالی مطرح شود و آن اینکه میان ازدواج موقت و فحشاء هیچ تفاوتی وجود ندارد و هر دو، نوعی خودفروشی محسوب می‌شوند. اما باید گفت، ازدواج موقت یکی از تشریحات خداوند متعال و در واقع مورد تأیید خداوند می‌باشد. بنابراین ازدواج موقت مسئله‌ای جدا و متفاوت از روسپیگری است چراکه ازدواج موقت، مورد تأیید اسلام است. همچنین تمامی مسلمانان اتفاق نظر دارند که پیامبر در برهه‌ای از تاریخ متعه را حلال کرده است. با این حال اگر متعه را یکی از مصادیق زنا فرض کنیم، معنای آن چنین می‌شود که خدا و پیامبرش به زنا و فساد امر نموده‌اند، درحالی‌که چنین سخنی قابل تصور نمی‌باشد.^۲ همچنان که خداوند در قرآن فرموده است: «يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَ رِيشًا وَ لِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ». «ای فرزندان آدم، به یقین بر شما لباسی که عورت‌های شما را بپوشاند و لباسی که زیب و زیور شما باشد نازل کردیم (مواد اولیه آن را در زمین آفریدیم و استعداد تهیه آن را به شما دادیم) و البته لباس تقوی بهتر است. این‌ها از آیات و نشانه‌های خداوند (برای مردم) است، باشد که متذکر شوند»^۳.

مسئله دیگری که باید به آن توجه نمود این است که ازدواج دائم با روسپیگری فرق دارد باید گفت که اشکالی که به ازدواج موقت وارد شده، در اینجا هم جاریست پس ازدواج دائم هم فرقی با روسپیگری ندارد. زیرا صیغه ازدواج دائم و موقت، یا توسط وکیل اجرا می‌شود و یا توسط طرفین بدون وکالت و یا این که یکی از طرفین مستقیماً و دیگری با وساطت وکیل^۴. همچنین ازدواج موقت دارای چهار رکن است: صیغه، طرفین، مدت و مهریه^۵. این گونه نیست که ازدواج

۱. سبحانی، جعفر، *ازدواج موقت در کتاب و سنت* (۱۳۷۴)، *مجله فقه اهل بیت (ع)*، سال ۱۲، شماره ۴۸، ص ۵۹.

۲. ر.ک سبحانی، *ازدواج موقت در قرآن و سنت*، ص ۱۰۵.

۳. ۲۶ / اعراف.

۴. منبع پیشین.

۵. سبحانی، جعفر، *ازدواج موقت در کتاب و سنت* (۱۳۷۴)، *مجله فقه اهل بیت (ع)*، سال ۱۲، شماره ۴۸، ص ۶۴.

موقت هیچ شرایط و مقدماتی نداشته باشد بلکه این ازدواج، همانند ازدواج دائم دارای احکام، قواعد و ضوابطی است که ما ملزم به رعایت آن هستیم. ایجاب عقد موقت مانند ایجاب عقد دائم است، و قبولش نیز مانند قبول آن است، با این تفاوت که در آن مدت معین و مهر ذکر می‌شود. و تمام احکامی که برای ازدواج دائم ذکر شده، مگر مواردی که استثنا شده، در مورد ازدواج موقت نیز صادق است.^۱ قانون نیز در موادی به شرایط آن اشاره می‌کند. مانند ماده ۱۰۷۹ ق.م. «مدت نکاح منقطع باید کاملاً معین باشد» و ماده ۱۰۵۹ ق.م. «در نکاح منقطع عدم مهر در عقد موجب بطلان است». زنی که به ازدواج موقت مردی درآمده است، موظف است منحصراً در اختیار آن مرد قرار گیرد و هنگامی که مدت آن پایان یافت نیز، باید عده را نگه دارد.^۲ علاوه بر آن فرزند حاصل از ازدواج موقت همانند فرزند حاصل از ازدواج دائم، تمام احکام برای او نیز جاری خواهد شد درحالی که در روابط نامشروع، هیچ کدام از این شروط وجود ندارد، بنابراین این دو مسئله به هیچ عنوان قابل مقایسه با یکدیگر نیستند. همان طور که در آیات و روایات آمده است: «و المحصنات من النساء الا ما ملکت ایمانکم کتاب الله علیکم و احل لکم ما وراء ذالکم ان تبتغوا بأموالکم محصنین غیر مسافحین فما استمتعتم به منهن فاتوهن اجورهن فریضه و لا جناح علیکم فیما تراضیتم به من بعد الفریضه ان الله کان علیما حکیماً».^۳ «و {ازدواج با} زنان شوهردار {بر شما حرام شده است} مگر زنانی که {به سبب جنگ با شوهران کافرشان از راه اسارت} مالک شده‌اید {این قانون} مقرر شده خدا بر شماست و زنان دیگر غیر از این {زنانی که حرمت ازدواج با آنان بیان شد} برای شما حلال است که آنان را با {هزینه کردن} اموالتان {به عنوان ازدواج} بخواهید درحالی که {قصد دارید با آن ازدواج} پاک دامن و مصون از زنا باشید. و از هر کدام از زنان به عقد متعه و نکاح موقت برخوردار شدید مهریه او را به عنوان واجب مالی بپردازید و در آنچه پس از تعیین مهریه {نسبت به مدت عقد یا کم یا زیاد کردن مهریه} با یکدیگر توافق کردید بر شما گناهی نیست یقیناً خدا دانا و حکیم است».

۱. عاملی، محمد بن مکی (شهید اول)، *اللمعه الدمشقیه* (۱۳۷۳)، ترجمه محسن غرویان و علی شیروانی، قم: دارالفکر. ج ۲، ص ۷۲.
 ۲. مکارم شیرازی، ناصر، *تفسیر نمونه* (۱۳۵۳)، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
 ۳. ۲۴/ نسا.

روایات

۱. عن الفتح بن یزید قال: سئلت ابا الحسن (ع) عن المتعۀ فقال هی حلال مطلق لمن لم یغنه الله بالتزویج فلیستعفف بالمتعۀ^۱. فتح بن یزید می‌گوید: از حضرت ابا الحسن (ع) در باره ازدواج موقت سؤال کردم، فرمود: این ازدواج حلال مطلق است برای کسی که ازدواج دائم نکرده است، البته چنین شخصی باید عفت خود را از راه ازدواج موقت حفظ نماید.

۲۰. عن علی بن یقظین قال سئلت ابا الحسن علیه السلام عن المتعۀ قال: ما انت و ذاک و قد اغناک الله عنها^۲. علی بن یقظین از حضرت رضا (ع) درباره ازدواج موقت سؤال کرد. حضرت در پاسخ فرمودند: تو را با آن چکار است؟ بآنکه دارای همسر دائمی هستی و خداوند تو را از ازدواج موقت بی‌نیاز ساخته است.

بنابراین با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت، دین مبین اسلام برای اینکه انسان به نیازها و غرایز طبیعی خود به نحو صحیح پاسخ گوید، دستور ازدواج موقت را وضع نموده است تا انسان از انحراف و فساد مصون بماند، لذا مورد تأیید اسلام می‌باشد. اما روسیگری علاوه بر اینکه مخالف دستورات اسلام است، موجب بی‌بندوباری و فساد نیز است، بنابراین از دیدگاه اسلام نامشروع می‌باشد. در نتیجه الحاق متعه به زنا ممکن نیست و این اشکال مردود است.

۶.۳.۳. گسترش هوس رانی و عدم تمایل به ازدواج دائم

با توجه به اینکه، ازدواج موقت مورد کارشناسی و ارزیابی کامل قرار نگرفته و طرح و نقشه عملی و کاربردی نیز برای آن پیش‌بینی نشده و فقط به‌عنوان یک نظریه و حکم شرعی مطرح شده است و همچنین، فقدان تعریف و تبیین روزآمد عرفی، اخلاقی، فرهنگی و قانونی از متعه یا نکاح موقت به‌عنوان نخستین مانع بر سر راه تحقق آن در جامعه می‌باشد. ضمن آن‌که، مشخص نبودن صریح آثار و بازتاب‌های آن از حیث موارد مزبور نیز بر ابهام هرچه بیشتر موضوع می‌افزاید. همچنین، نبود هرگونه پیشینه آموزشی و تعلیماتی فراگیر در جهت آموزش همگانی مردم از طریق رسانه‌های جمعی و گروهی، به‌ویژه مطبوعات، سایت‌های اطلاع‌رسانی و صداوسیما و مانند آن‌ها و در نتیجه، فقدان معرفت عمومی مردم نسبت به آن و فلسفه وجودی

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی* (۱۳۸۸)، نشر دارالکتب الاسلامیه، ج ۵، ص ۳۳۷.

۲. نوری، حسین، (محدث نوری) *مستدرک الوسایل* (۱۴۰۸)، قم: موسسه آل‌البتیت لاحیاء التراث، ج ۲، ص ۵۸۸.

متعده، از دیگر موانع اساسی در این باره می‌باشد.^۱ نکته دیگر اینکه، با توجه به اینکه اقتضای ازدواج موقت و تمایل افراد بیشتر در جهت اختفای آن است، ثبت آن، موجب علنی نمودن آن می‌شود، در نتیجه افراد کمتر به سراغ ازدواج موقت رفته، و اگر امکان ازدواج دائم را هم نداشته باشند، به دنبال رابطه پنهانی دیگری می‌روند و گرفتار فحشا و زنا می‌شوند. بنابراین اگر جوانان را به ازدواج موقت ترغیب نماییم، قطعاً مورد سوء استفاده قرار می‌گیرند. در پاسخ گفته می‌شود: از کدام قانون سوء استفاده نشده؟ آیا اگر کسی در زیارت‌خانه خدا مرتکب کاری حرام، مانند فروش مواد مخدر شد باید جلوی حج گرفته شود؟^۲ در نهایت عده‌ای می‌گویند: تجویز ازدواج موقت برای تأمین هوس‌رانی مردان است^۳ که در پاسخ باید گفت: غرض از ازدواج موقت، هوسرانی نیست چراکه هوس‌رانی در همه ادیان و از جمله اسلام امری مذموم است مانند این روایت از پیامبر اکرم (ص) که می‌فرماید «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْغُضُ أَوْ يَلْعَنُ كُلَّ ذَوَاقٍ مِنَ الرِّجَالِ وَكُلِّ ذَوَاقَةٍ مِنَ النِّسَاءِ»^۴. که مرد «ذواق» یعنی کسی که زنان را برای کام‌جویی گرفته، سپس طلاق می‌دهد، لعن و نفرین شده است. و نه تنها هوس‌رانی نیست، بلکه هدف، رفع نیاز غریزی بشر و جلوگیری از به دام افتادن انسان‌ها در فحشا و گناه، و در نهایت کمک به سعادت بشر است. چنانکه در کلامی از معصوم (ع) نیز اینگونه آمده است: سألت أبا الحسن (ع) عن المتعة؟ فقال: هي حلال مباح مطلق لمن لم يعبه الله بالتزويج فليستعفف بالمتعة، فإن استغنى عنها بالتزويج فهي مباح له إذا غاب عنها^۵. اگر امروز افراد از ازدواج موقت که در واقع قانونی الهی است کراهت دارند، مشکل از قانون نیست، بلکه عیب افرادی است که از آن سوء استفاده می‌کنند. اگر ازدواج موقت در جامعه کنونی تحت قوانین و مقررات خاص، به‌طور صحیح اجرا شود، هم مانع سوء استفاده از آن خواهد شد و هم به‌هنگام ضرورت افراد از آن استفاده می‌کنند و

۱. www.khabaronline.ir زمانی درمزاری، محمدرضا، ازدواج موقت از منظر قانون و از نگاه عموم، سایت خبر آنلاین

۲. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه** (۱۳۵۳)، تهران: دارالکتب الاسلامیه. ج ۳، ص ۳۴۴.

۳. مطهری، مرتضی، **نظام حقوق زن در اسلام** (۱۳۶۹)، انتشارات صدرا، ص ۶۴.

۴. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی** (۱۳۸۸)، نشر دارالکتب الاسلامیه. ج ۶، ص ۵۴.

۵. حرعاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه** [بی تا]، قم، موسسه آل‌البتیت (ع) الاحیاء التراث، ج ۲۱، ص ۲۲.

کراهت نخواهند داشت^۱. بنابراین با توجه به مطالب گفته شده، ازدواج موقت نه تنها موجب گسترش هوسرانی نیست بلکه، راهکاری در جهت منع آن می‌باشد.

۶.۳.۴. عسر و حرج با ثبت ازدواج موقت

نظام حکیمانه قانونگذاری در اسلام بر پایه کرامت، طهارت و آسانی و سهولت است لذا در عین دعوت انسان به سوی پاکی و دوری از مفسدات و زشتی‌ها، آسان‌ترین و بهترین راهکارها را جهت تعدیل و ارضای نیازهای انسان ارائه فرموده است و اصل «یرید الله بکم الیسر و لایرید بکم العسر»، حاکم بر تمامی قوانین آن است. بر این اساس نه انسان را دعوت به سرکوب‌گریز و تمایلات طبیعی می‌کند و نه به او اجازه می‌دهد که از مرز اعتدال، به افراط و شهوت‌رانی پافرازانه. بنابراین ازدواج را به دو صورت قرار می‌دهد و این تقسیم نه به جهت تخییر در نوع ازدواج بلکه از جهت قرار گرفتن در موضع اضطرار و عدم تمکن و فراهم نبودن شرایط برای ازدواج دائم است^۲. در بسیاری از موارد ممکن است افراد قادر به ازدواج دائم نباشند، و یا حتی افراد متأهل در مسافرت‌های طولانی مشکل عدم ارضای گزینه جنسی داشته باشند. علاوه بر آن اگر مسافرت به خارج از کشور باشد، کنترل میل جنسی به خاطر بی‌بندوباری‌ها و آزادی‌های افراطی که در این جوامع بسیار دیده می‌شود، مشکلات عدیده‌ای را برای آن‌ها به همراه خواهد داشت، بنابراین برای کنترل میل جنسی در این جوامع، ازدواج موقت می‌تواند بهترین راهکار باشد. درحالی‌که با وضع قانون ثبت ازدواج موقت ممکن است افراد دچار عسر و حرج شوند، چراکه یکی از علل تشریح ازدواج موقت، استفاده از آن در موارد ضروری است و یکی از موارد ضروری نیز مسافرت‌هاست. در موارد ضروری مثل مسافرت امکانات کافی در اختیار افراد نیست. در واقع موارد ضروری، به‌گونه‌ای است که شرایط و امکانات حالت عادی افراد را ندارد و باید اموری به نحو تسهیل و آسان انجام گیرد. ازدواج موقت هم این‌گونه است. درحالی‌که ثبت ازدواج موقت، به‌گونه‌ای موجب دست‌وپاگیری برای افراد شده، چراکه حتماً افراد باید شناسنامه داشته باشند، به محضر مراجعه کنند و دیگر مراحل که در ثبت نکاح لازم است، را باید انجام دهند. و این خود نوعی عسر و حرج محسوب می‌شود. اما باید گفت اگرچه در ظاهر امر ممکن است تصور شود که

۱. ر. ک. تفسیر نمونه، مکارم شیرازی، ج ۳، ص ۳۸۳.

۲. میر خانی، عزت ا...، مرز شناسی در ازدواج موقت (۱۳۸۸)، مجله شورای فرهنگی و اجتماعی زنان، شماره ۹.

با ثبت نکاح افراد دچار عسر و حرج می‌شوند، ولی با توجه به تبعات ناشی از عدم ثبت ازدواج موقت (مانند افزایش افراد بی‌سرپرست، حمایت نشدن از حقوق کودکان، مشکلات اثبات نسب کودکان برای مادر و ...) این اشکال رد می‌شود چراکه عسر و حرج ناشی از ثبت نکاح، با دشواری‌ای که از عدم ثبت نکاح نشأت می‌گیرد قابل مقایسه نیست. چراکه تبعات ناشی از عدم ثبت نکاح به مراتب عسر و حرج بیشتری به دنبال خواهد داشت، لذا عقلاً باید اهم را بر مهم ترجیح داد.

۶.۳.۵. تکراری بودن برخی از مصادیق این ماده

ایراد دیگری که به این ماده می‌توان وارد کرد این است که با توجه به شروطی که در ذیل ماده آمده است (بارداری، توافق طرفین، شروط ضمن عقد) به نظر می‌رسد بحث شرط ضمن عقد و توافق طرفین موضوع واحدی باشد زیرا شرط ضمن عقد توافقی می‌شود که نام دیگر آن عقد است و توافق طرفین هم چیزی جز عقد نیست. اولی ممکن است در سند رسمی منعکس شود و دومی احتمالاً در سند عادی یا توافق شفاهی و پس آنگاه می‌تواند رسمیت یابد. در واقع «شرط ضمن عقد» نیز نوعی از «توافق طرفین» به حساب می‌آید که ضمن عقد دیگری درج شده است. از این رو به نظر می‌رسد در واقع تنها در دو حالت است که ثبت ازدواج موقت الزامی به شمار می‌رود: نخست، در صورت باردارشدن زوجه و دوم، در صورت توافق طرفین بر ثبت ازدواج (چه این توافق به صورت مستقل به عمل آمده باشد، چه در عقد دیگری گنجانده شده باشد). اما در پاسخ به این ایراد باید گفت که توافق طرفین می‌تواند قبل از عقد باشد یا ضمن عقد و یا بعد از عقد، اما شرط ضمن عقد فقط یک مورد خاص است علاوه بر اینکه از نظر الزام‌آور بودن نیز تفاوت‌هایی دارند چراکه توافق طرفین قبل از عقد الزام‌آور نیست ولی بعد از آن طرفین ملزم به رعایت آن هستند به طور مثال اگر در حین عقد دائم مهریه ذکر نشود ولی بعد از آن زوجین بر مقدار خاصی از مهریه توافق و تراضی نمایند، این توافق لازم‌الاجرا می‌شود. ماده ۱۰۸۷ قانون مدنی بیان می‌دارد: اگر در نکاح دائم مهر ذکر نشده یا عدم مهر شرط شده باشد نکاح صحیح است و طرفین می‌توانند بعد از عقد مهر را به تراضی معین کنند و اگر قبل از تراضی بر مهر معین، بین آن‌ها نزدیکی واقع شود زوجه مستحق مهرالمثل خواهد بود. اما شروط ضمن عقد چه قبل و چه بعد از عقد در صورت توافق الزام‌آور می‌شوند. لازم به ذکر است که متن پیشنهادی

کارشناسان مرکز پژوهش‌های مجلس و نیز نخستین متن پیشنهادی کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس به مطلب فوق‌الذکر توجه داشته و تنها در همین دو مورد لزوم ثبت ازدواج موقت را پذیرفته بودند، هرچند در آخرین تغییرات به عمل آمده در کمیسیون قضایی و حقوقی بود که «شرط ضمن عقد» مستقلاً به عنوان یکی از موارد لزوم ثبت ازدواج موقت در ماده ۲۱ قانون درج شد^۱.

۷. یافته‌های پژوهش

همانطور که در ابتدای ماده ۲۱ قانون جدید حمایت خانواده بیان شده است، اصل در ازدواج، بر مبنای ازدواج دائم است اما با این حال نمی‌توان از فواید و جایگاه ازدواج موقت چشم پوشید زیرا مورد تأیید اسلام است و تشریح آن برای موارد اضطرار صورت گرفته است و باید در جایگاه مناسب خودش استفاده شود تا از آثار مثبت آن در جهت کمک به سلامت جامعه و نجات از انحرافات جنسی بهره برد. با ارزیابی جایگاه ازدواج موقت می‌توان گفت که این نکاح مورد پشتیبانی کامل قرار نگرفته است. مهم‌ترین دلیل آن هم، این است که در عرف و میان مردم، جایگاه متناسبی نیافته است و این عدم رسمیت، به یک قانون نانوشته عرفی تبدیل شده است. در ظاهر ممکن است گفته شود که ماده ۲۱ این قانون معایبی همچون ازهم پاشیدن خانواده‌ها، گسترش هوسرانی و عدم تمایل به ازدواج دائم همچنین در برخی موارد موجب عسر و حرج نیز می‌شود و برخی مصادیق این ماده نیز تکراری است که البته به این موارد پاسخ داده شده و پیرامون آن مفصلاً به بحث پرداختیم. البته از مزایای آن هم نمی‌توان چشم پوشید، مهم‌ترین مزیت آن، همین بس که ملزم به ثبت این ازدواج شده است درحالی‌که پیش از این، قانونی در این خصوص وجود نداشت. از دیگر مزایای آن نیز می‌توان به مواردی از جمله: حمایت از حقوق کودکان و کاهش افراد بی‌سرپرست، نظام‌مند شدن ازدواج موقت، پیشگیری از اختلاف، سلامت جامعه اشاره نمود. بنابراین به‌طور کلی این ماده را می‌توان این چنین ارزیابی کرد که، این ماده دارای نقاط قوت بسیاری است و اگر در برخی موارد ضعفی داشته باشد، می‌توان امیدوار بود که با بررسی این نقاط ضعف و قوت و ارائه طرح‌های جدید، گامی مؤثر در جهت اصلاح آن برداشته شود.

۱. روزنامه اعتماد، سعید حقانی، شماره ۲۳۵۱، ۱۳۹۰.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب* (۱۴۱۴ هـ)، بیروت، دارصار.
۲. امامی، حسن، *حقوق مدنی* (۱۳۴۰)، تهران، کتابفروشی اسلامی.
۳. امینی، ابراهیم، *انتخاب همسر* (۱۳۶۹)، سازمان تبلیغات اسلامی.
۴. امینی نجفی، عبدالحسین، *الغدیر* (۱۳۵۷)، تهران، کتابخانه بزرگ اسلامی.
۵. انصاری، مرتضی، *المکاسب* [بی تا]، نشر تراث الشیخ الاعظم.
۶. جعی عاملی، علی بن احمد (شهید ثانی)، *الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه* (۱۳۷۷)، تهران: انتشارات سمت.
۷. حرعاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه* [بی تا]، قم، موسسه آل البيت (ع) الاحیاء التراث،
۸. خمینی، روح الله، *تحریر الوسیله* [بی تا]، مطبعه الاداب فی النجف الاشرف.
۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *لمفردات فی غریب القرآن* (۱۴۰۸)، دفتر نشر الکتاب.
۱۰. روزنامه اعتماد، سعید حقانی، شماره ۲۳۵۱، ۱۳۹۰.
۱۱. سبحانی، جعفر، *ازدواج موقت در کتاب و سنت* (۱۳۷۴)، *مجله فقه اهل بیت (ع)*، سال ۱۲، شماره ۴۸.
۱۲. شریفی، حسن، *ازدواج موقت و چالش‌ها* (۱۳۸۵)، قم: موسسه بوستان کتاب.
۱۳. حسین صفائی و اسدالله امامی. *مختصر حقوق خانواده*. تهران: نشر میزان، هشتم، بهار ۸۴، ص ۶۰.
۱۴. عاملی، محمد بن مکی (شهید اول)، *اللمعه الدمشقیه* (۱۳۷۳)، ترجمه محسن غروی‌ان و علی شیروانی، قم: دارالفکر.
۱۵. عسکری، مرتضی، *ازدواج موقت در اسلام* (۱۳۷۷)، تهران: مجمع علما اسلامی.
۱۶. فکیکی، توفیق، *المتعه و اثرها فی الاصلاح الاجتماعی* (۱۴۱۳)، بیروت: الاضواء.
۱۷. قرشی، علی اکبر، *قاموس القرآن* (۱۳۷۱)، ج ۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۸. کریمی، شیوا، *جایگاه نکاح منقطع در فقه شیعه و امکان و موانع ترویج آن در جامعه ایرانی* (۱۳۸۷)، *فصلنامه بانوان شیعه*، شماره ۱۶.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی* (۱۳۸۸)، نشر دارالکتب الاسلامیه.
۲۰. متدین طوسی، احمد، *بررسی و نقد لایحه جدید حمایت خانواده*، [بی تا].
۲۱. مجلسی، محمدباقر، *بحار الانوار* (۱۴۰۴)، بیروت: موسسه الوفا.
۲۲. محقق داماد، مصطفی، *قواعد فقه* (۱۴۰۶)، ج ۲، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.

۲۳. مشایخی، قدرت ا...، *خانواده از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی* (۱۳۸۷)، تهران: انتشارات سمت.
۲۴. مکارم شیرازی، ناصر، *تفسیر نمونه* (۱۳۵۳)، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۵. مطهری، مرتضی، *مجموعه آثار* (۱۳۷۸)، تهران: انتشارات صدرا.
۲۶. -----، *نظام حقوق زن در اسلام* (۱۳۶۹)، انتشارات صدرا.
۲۷. موفق اردستانی، محمد هادی، *بررسی ازدواج موقت*، [بی تا]، پایگاه تخصصی نشر مقالات حقوقی حق گستر..
۲۸. میر خانی، عزت ا...، *مرز شناسی در ازدواج موقت* (۱۳۸۸)، مجله شورای فرهنگی و اجتماعی زنان، شماره ۹.
۲۹. میر شمسی، فاطمه، *شروط ضمن عقد نکاح بررسی و مقارنه مواردی از آن در فقه امامیه و اهل سنت* (۱۳۸۷)، پژوهش نامه فقه و حقوق اسلامی، شماره اول.
۳۰. نوری، حسین، (محدث نوری) *مستدرک الوسائل* (۱۴۰۸)، قم: موسسه آل البيت لاحیالترت،

سایت های اینترنتی

۳۱. از نسخ نشدن قانون حمایت از خانواده سال ۵۳ تا نظام مند شدن ازدواج موقت، پایگاه تحلیلی خبری خانواده و زنان، ۱۳۹۲، mehrkhane.com. به آدرس
۳۲. www.hawzah.net. پایگاه اطلاع رسانی حوزه، فرق ازدواج موقت با روسپیگری،
۳۳. www.khabaronline.ir. - زمانی درمزاری، محمدرضا، ازدواج موقت از منظر قانون و از نگاه عموم، سایت خبر آنلاین

